

OPBOUWWERK EN DE GEMEENSCHAP

Een van de meest intrigerende kwesties bij de huidige transformatie van de verzorgingsstaat is de positie van het opbouwwerk. Je zou zeggen: de participatiesamenleving is politiek en beleidsmatig het wenkend perspectief dus opbouwwerk gaat een glorieuze toekomst tegemoet. Maar zo ligt het kennelijk niet: in veel wijkteams kwijnen de opbouwwerkers weg omdat ze niet op kunnen tegen de dominantie van de individuele hulpverlening in die teams. Het motto van de decentralisaties lijkt: noest dweilen en dan maar hopen dat de samenleving ooit zelf de kraan dichtdraait. Tegen die achtergrond is het mooi dat de Amsterdamse *social work*-docent

Jeroen Gradener een bijzonder rijk proefschrift schreef, *Keys to the community*. Gradener las onder meer enkele jaargangen van het gezaghebbende *Community Development Journal (CDJ)* en reisde vervolgens de halve wereld rond om met uitvoerend opbouwwerkers in gesprek te gaan over de vraag: hoe legitimeer jij je optreden? Of, in Gradeners zorgvuldiger bewoordingen: welke actieve inspanning lever je om steun te verwerven voor je activiteiten, continuïteit te creëren voor je werk en geloofwaardig te zijn als professional? (p. 5) Waar wetenschappers in het *CDJ* nogal eens de neiging hadden ietwat wanhopig te worden over die legitimiteit omdat opbouwwerk moeilijk gedijt in het neoliberalistische klimaat, besloot Gradener de

opbouwwerkers zelf te vragen hoe ze het in de praktijk doen.

Zijn reis langs de Amsterdamse wijk Bos en Lommer, de Amerikaanse stad Chelsea en de Zuid-Afrikaanse deelgemeente Doornkop is een heel nuttige geweest. Opbouwwerkers aldaar bleken vernuftige vindsters van legitimiteit. Gradener systematiseerde en verrijkte hun vindingen en kon op basis daarvan het zakwoordenboek van het opbouwwerk uitbreiden met termen als *tapping-in*, *accommodating*, *nurturing*, *yielding*, *appreciating*, *exemplifying*, *staging* en *diligent response*. (Tussen haakjes: jammer dat het proefschrift in het Engels is geschreven en mede daarom niet erg toegankelijk is. Dames en heren uitgevers, kan het niet snel verwerkt worden tot een Nederlandstalige publicatie?) Een sterke overeenkomst in die vernuftige, praktische antwoorden van opbouwwerkers op de vraag naar legitimiteit is de relatie met de lokale gemeenschap: hoe krijg je

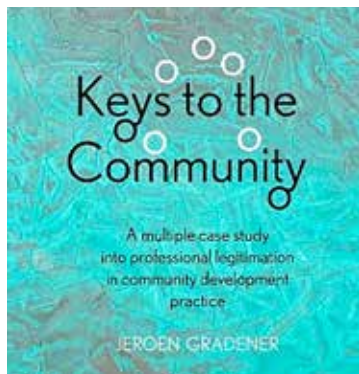
GEEN GEHEUGENVERLIES

Bijna tien jaar na de eerste editie (2007) verscheen onlangs een geheel herziene versie van het *Basisboek Geschiedenis van het sociaal werk* van de meesterhand van Maarten van der Linde. Het boek is maar liefst 175 pagina's dikker dan die eerste editie en onverminderd onmisbaar voor iedereen die met het sociaal werk van doen heeft. Een must voor alle sociale opleidingen in het land. Dat het sociaal werk de afgelopen jaren niet stil heeft gestaan, heeft ook zijn neerslag op het basisboek. Enkele hoofdstukken zijn ingekort en daarvoor in de plaats kwamen nieuwe items, zoals het benutten van ervaringsdeskundigheid in het sociaal werk en mensenrechten als motivatie om sociaal werk te doen. Ruimer aandacht is er ook voor jeugdbescherming en jeugdwerk, voor vrouwenopvang, voor reclassering, voor opbouwwerk en vormings- en ontwikkelingswerk en uiteraard voor welzijn nieuwe

stijl en de Wmo, in 2007 nog nauwelijks ontwikkeld. Om inhoudelijk niet helemaal duidelijke redenen wijdt Van der Linde ook een geheel nieuw hoofdstuk aan het ontstaan en de ontwikkeling van de sociaal-juridische dienstverlening. Nieuw in het basisboek is ten slotte dat enkele hoofdstukken een koppel vormen: het ene hoofdstuk beschrijft de maatschappelijke context van een periode, het hoofdstuk erna de ontwikkeling van het sociaal werk in die periode.

Op historische gronden valt te voorspellen dat dit niet de definitieve versie van het basisboek zal zijn. Sociaal werk blijft zich immers ontwikkelen. Misschien is het een goed voorstel om vanaf nu alvast de items te gaan verzamelen die in een volgende editie (anders) aan de orde moeten komen. Een daarvan zou de geschiedenis van de dorps-huizen kunnen zijn. Lange tijd verbleven ze in de schaduw van de gesubsidieerde en geprofessionaliseerde club- en

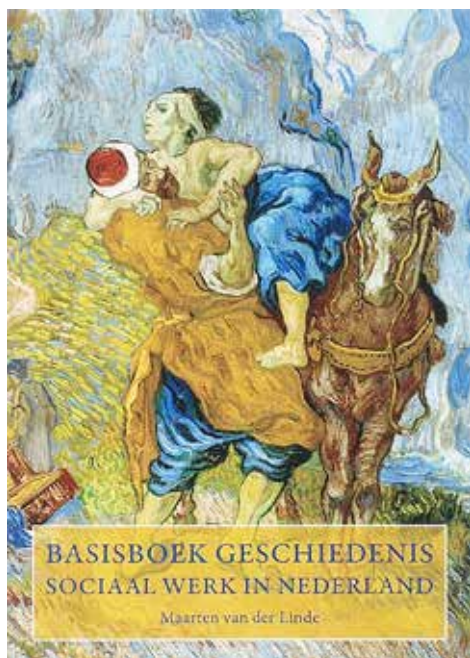
daar toegang toe en hoe bed je je professionele betrokkenheid daarbij duurzaam in? Een klassieke legitimatie van opbouwwerkers – ‘We komen in opdracht van de overheid’ – lijkt voorgoed verdwenen en van de markt moeten ze het ook al niet hebben. Een warme relatie met de gemeenschap lijkt dan de enige levensvatbare bron van legitimiteit. Daarover is Gradener echter opmerkelijk voorzichtig. Dat zou kunnen komen door een zekere ambivalentie in zijn opvattingen over professionaliteit. Enerzijds zijn die ondersteuners dus geen belanghebbende, anderzijds hebben ze wel een ‘professionele agenda’. Maar waaruit bestaat die agenda dan? Het voortbestaan van hun baan? Of gaat het om waarden die samenhangen met hun beroepsethiek? Of stellen ze zelf inhoudelijke doelen, die ze daarna moeten ‘verweven met (...) belangen van de gemeenschap’ (p. 9). Dat maakt dat opbouwwerkers ook tegenover de gemeenschap lijken te kunnen staan.

Een andere mogelijke verklaring voor Gradeners voorzichtigheid is dat hij – zich baserend op *Eliot Freidson*, in Nederland goed bekend door het werk van *Evelien Tonkens* – professionals een ‘derde logica’ vindt, die klem zit tussen twee andere logica’s: markt en bureaucratie. Misschien is de kern van de transformatie van de verzorgingsstaat wel dat er naast die drie nog een vierde logica in ontwikkeling is, namelijk de gemeenschap zelf. Misschien zijn burgers wel mondig

en geëmancipeerd genoeg om zelf als opdrachtgever van het opbouwwerk te fungeren. Enkele zogeheten bewonersbedrijven in Nederland lijken dat te bewijzen. De legitimiteit van het opbouwwerk wordt dan weer een stuk simpeler: ze hoeven alleen hun werk nog maar goed te doen, professionaliteit is hun meerwaarde.

Jeroen Gradener, *Keys to the community*. A multiple case study into professional legitimation in community development practice is digitaal beschikbaar op <http://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-mr/publicaties/culturele-en-sociale-dynamiek/keys-to-the-communityjune7def.pdf>. Zie ook Gradeners artikel ‘Vernuftig manoeuvreren tussen bewoners en de eigen professionele agenda’ in het *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, najaar 2016.

buurthuizen. Nu die het steeds vaker zonder subsidie en professionals moeten stellen, gaan ze steeds meer lijken op dorpshuizen. Die hebben in hun geschiedenis veel ervaring in semi-commercieel werken en voeren steeds vaker (met overheidssubsidie) gemeenschapstaken uit. In het basisboek komen de dorpshuizen er – net als op de verwante Canon Sociaal Werk, inmiddels goed voor bijna een half miljoen bezoeken per jaar! – een beetje bekaaid af. Dat kan komen omdat er lange tijd (bijna) geen professionele bemoeienis met de dorpshuizen was: er werkten domweg geen betaalde krachten. Probleem is dat dit steeds minder een criterium kan zijn om er in de geschiedschrijving van het sociaal werk geen aandacht aan te besteden. De barmhartige Samaritaan die de voorkant van het boek siert (dezelfde overigens als die voorop het standaardwerk *Zorg en de staat* van Abram de Swaan uit 1990), was evenmin een professional.

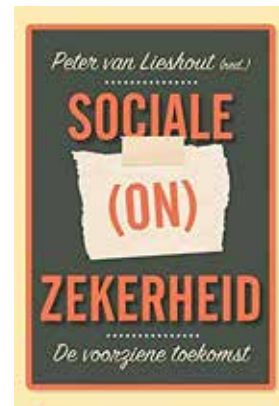
Maarten van der Linde, *Basisboek Geschiedenis van het sociaal werk*. Met ISBN 978-90-8850-680-2 uitgegeven door SWP, voor onderwijsdoeleinden voorzien van een ondersteunende website.

SOCIALE (ON)ZEKERHEID

Noch *Donald Trump*, noch *Geert Wilders* komt ter sprake in de bundel *Sociale (on) zekerheid*, die onlangs verscheen onder redactie van *Peter van Lieshout*. Toch gaat het merendeel van de artikelen in de bundel over de sociale onzekerheid die het bestaansrecht vormt van het politieke leven van deze drie heren. Volgens Van Lieshout is het belangrijkste maatschappelijke onderscheid van de 21e eeuw dat tussen 'kosmopolieten en nationalist'. De ene groep haakt aan bij globalisering en heeft vertrouwen in de overheid en supranationale organen, de andere zoekt zekerheid bij traditionele verbanden onder een diepgeworteld wantrouwen jegens zowel de overheid als de globalisering. Het stelsel van sociale zekerheid bevindt zich in de frontlinie tussen beide groepen en dat is geen prettige positie. Duidelijk is volgens Van Lieshout dan ook dat over die sociale zekerheid opnieuw een groot debat nodig is 'met als kernvraag hoe het stelsel weer in lijn gebracht kan worden met de twee hoofdpogaven: omgaan met nieuwe onzekerheden en met een nieuwe economie' (p. 19).

Een paar bijdragen in de bundel gaan expliciet over de toekomst van de sociale zekerheid als stelsel van inkomensvoorzieningen die de risico's van onder meer ziekte en werkloosheid moeten dekken. Zo beschrijft *Paul de Beer* in kort bestek de hervormingen van de sociale zekerheid in de afgelopen eeuw. Hij voorziet een verdere privatisering omdat burgers het vertrouwen in de overheid als verzekeraar hebben verloren en liever zelf hun buffers opbouwen. Er is wel een alternatief voor die privatisering, met een veel grotere rol voor de overheid, maar zijns inziens wordt dat pas weer aannemelijk als zich opnieuw een grote economische crisis aandient, waardoor 'de middengroepen zich

ervan bewust worden dat zij, ondanks hun buffers van een tweede inkomen en een vermogen, toch uiterst kwetsbaar zijn' (p. 88). Boeiend – maar evenmin erg vrolijk – is verder de analyse die *Olaf van Vliet* maakt van de ontwikkeling van bijna alle Europese verzorgingsstaten naar een sociale investeringsstaat. Die overgang blijkt per saldo geen positief effect te hebben gehad op de armoede in Europa. Dat komt doordat een accent op sociaal investeren (in leren en werk) de sociale zekerheid minder herverdelend maakt en omdat de resterende uitkeringen daarmee minder genereus zijn dan voorheen. De kracht van de bundel ligt echter ergens anders, en dat is de verbreding van het begrip 'sociale zekerheid' tot buiten de sfeer van (verzorgings)staat en inkomensvoorzieningen. Eigenlijk is het een eyeopener om bij sociale zekerheid nu eens niet te denken in termen van inkomensoverdrachten, maar in termen van de zekerheid die steeds diverser groepen mensen in de samenleving nodig hebben. Zo bieden *Kim Putters* en *Stella Hoff* op basis van bestaand onderzoek van het SCP een beeld van een sociaal onzeker Nederland nu en in 2030. Ze zien een groeiende polarisatie op tal van terreinen tussen enerzijds landgenoten die zich prima redden en een andere groep die steeds meer te kampen heeft met problemen op het vlak van gezondheid, werkloosheid en armoede. De traditionele sociale zekerheid heeft daarop te weinig antwoorden. *Gabriël van den Brink* duidt in het laatste hoofdstuk die tekortkoming door een onderscheid te maken tussen externe en interne zekerheden. Om externe zekerheden te borgen, maakte de mensheid 'dijken, hulpmotoren, rechtstelsels, bewaking et cetera' (p. 225), een rijtje waarin ook sociale zekerheid thuishoort. Interne onzekerheden laten zich daar echter niet door borgen. Dat wordt politiek een

kruitvat, nu blijkt dat innerlijke onzekerheid niet gelijk over de samenleving is verdeeld. 'Het zijn vooral de hoogopgeleide Nederlanders die dit [zelfstandigheid en identiteit, NdB] van belang achten, terwijl burgers met minder opleiding door de bank genomen meer affiniteit hebben met oudere gestalten van nationale, religieuze of rituele aard' (p. 235). *Sociale (on)zekerheid* is een zeer diverse bundel die tussen de regels interessante dwarsverbanden laat zien. Een daarvan is de opkomst van een 'precaire klasse' die gebukt gaat onder onzekerheden naast een overheid die in een precaire positie verkeert van onvermogen (of onwil?) om iets voor die klasse te betekenen omdat ze links en rechts wordt ingehaald. Het was mooi geweest als iemand die en andere trends in een slotbeschouwing eens bij elkaar had gezet. Maar misschien past het wel bij sociale onzekerheid dat behalve Trump en Wilders ook u als lezer die conclusies zelf moet trekken.

Peter van Lieshout (red.), *Sociale (on)zekerheid*. De voorziene toekomst is uitgegeven door Amsterdam University Press met ISBN 978-94-6298-460-8.

Nico de Boer is zelfstandig publicist. Hij richt zich vooral op beleidsontwikkeling en onderzoek in de sociale sector.